

SPİNOZA FELSEFESİNDE PARALELİZM, TEMSİL VE BİLGİ

Dr. Öğr. Üyesi Naciye ATIŞ¹

ÖZET

Paralelizm, Spinoza felsefesinde, Tanrı'nın varlığında düşünme ve yer kaplama sıfatının, insanda da zihin ve beden tavrının karşılıklı ilişki içerisinde nasıl bir arada olduğunu açıklayan bir kavramdır. Kavram Tanrı'nın varlığının özüne dayanarak açıklanır. Bunun nedeniyse varlığın özünün yasası olan zorunlu ve belirleyen nedenselliktir. Yasa, Tanrı'nın özünde sıfatların paralel olduğu kabulünün bilgi felsefesinde de geçerli olmasına neden olur. Spinoza buna dayanarak paralelizmden dolayı zihnin bilmeye beden etkilenimiyle başlamasının zorunlu olduğunu söyler. Paralelizm, zihin beden ilişkisi üzerinden, bilgide önemli bir konu olan idea ile cisim arasındaki ilişkinin biçimini de belirler. Aralarındaki ilişkide idea, cismin temsili olarak kabul edilir. Bilgi, ideanın bilgisi olduğu zaman doğru olan tam ve birebir bilgidir. Ancak, insan zihni bedeniyle paralel olarak bilmeye belirlendiği için sadece cismin ideasını değil imgesini de bilebilir. İdea cismin gerçekliği imge ise hayalidir. Spinoza'ya göre doğru bilgi için zihnin gerçek ve hayal olanı ayırmayı bilmesi gerekir. Zihnin beden ile paralel olarak bilme zorunluluğu, doğru bilgiye ulaşmayı güçleştirir. Spinoza'ya göre, bedeniyle paralel ilişki içerisindeki zihnin hangi düşünme yönteminin doğru hangisinin yanlış olduğunu bilmesi gerekir. Bu yazının amacı, Spinoza felsefesinde insan zihninin paraleli olan bedenle bilme zorunluluğunun ortaya çıkardığı güçlüğün, bilme yönteminin ne olduğunun belirlenmesiyle nasıl aşılabileceğini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Paralelizm, İdea, Temsil, Bilgi, İmge

¹ Mersin Ün., İnsan ve Toplum Bilimleri Fak., ORCID ID: 0000-0002-6832-3231, nacatis@mersin.edu.tr.
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 03/10/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 13/10/2023

PARALLELISM, REPRESENTATION AND KNOWLEDGE IN SPINOZA'S PHILOSOPHY

Assist. Prof. Naciye ATIS

ABSTRACT

Parallelism, in Spinoza's philosophy, is a concept that explains how the attribute of thinking and extension in the existence of God and the modus of mind and body in human coexist in a mutual relationship. The concept is explained based on the essence of God's existence. The reason for this is the necessary and determining causality, which is the law of the essence of existence. The law causes the acceptance that the attributes in God's essence are parallel to be valid in the philosophy of knowledge as well. Based on this, Spinoza says that it is necessary for the mind to start knowing with the affection of the body because of parallelism. Parallelism also determines the form of the relationship between idea and object, which is an important issue in knowledge, through the mind-body relationship. In the relationship between them, the idea is accepted as the representation of the object. When knowledge is the knowledge of the idea, it is complete and exact knowledge which is true. However, since the human mind is determined to know in parallel with its body, it can know not only the idea of the object but also its image. Idea is the reality of the object, while the image is the imagination of it. According to Spinoza, for adequate knowledge, the mind must know how to distinguish between reality and imagination. The mind's necessity to know in parallel with the body makes it difficult to reach adequate knowledge. According to Spinoza, the mind being in parallel relationship with its body must know which thinking method is correct and which is incorrect. The purpose of this article is to explain how the difficulty caused by the necessity to know by means body, which is parallel to human mind in Spinoza's philosophy, can be overcome by determining what the method of knowing is.

Keywords: Parallelism, Idea, Representation, Knowledge, Image.

GİRİŞ

Paralelizm varlık felsefesinden bilgi ve etiğe uzanan etki alanıyla Spinoza felsefesinin önemli bir kavramdır. Öz, sıfat ve zorunluluk kavramları ve ilişkilerine dayandırılarak açıklanan paralelizm, Tanrı'nın varlığında düşünme ve yer kaplama sıfatının, insanda da zihin ve beden tavrının bir arada olma biçimini ifade eder. Amaç Tanrı'nın varlığındaki düşünme ve yer kaplama sıfatından dolayı insanda da zihin ve beden tavrının karşılıklı ve dengeli bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktır. Gösterilmek istenen zihin ile beden, denge içerisinde birlikte var olma biçiminin aynı zamanda bilme biçimini de belirlediğidir. Zihin ve bedenin dengeli ilişki içerisinde olduğu kabulü, paralelizmin bilgi felsefesinde neden olduğu önemli bir sonuçtur. Dengeli ilişki, bilgide, insanın zihin ve bedenin düşünme ve yer kaplama etkinliklerinin karşılıklı olmasıdır. Zihin, karşılığı olan bedenden etkilenir. Aynı şekilde zihin de bedeni yönlendirir. Spinoza bu ilişkiye dayanarak zihnin nesnesinin bedenin etkilenimi olduğunu söyler. Spinoza felsefesinde bunun önemi, zihnin karşılığı olmadan bilemeyecek konumda olmasıdır.

Paralelizm bu karşılık olma durumunu sağlayarak bilgi için zihnin bedenle birlikte çalışmasının olanağı olur. Ayrıca dengeli karşılıklı ilişki olarak paralelizm, zihin ve beden ilişkisinin zihin ya da beden lehine bozulmayacağına güvenmesi olur.

Paralelizm bu konuyla Spinoza'nın bilgi felsefesinde zihin beden ilişkisi üzerinden idea cisim ilişkisi ve bilgiyi belirler. İdea, zihin ve beden paralelizminin sonucu olarak cismin temsili olarak kabul edilir. İdeanın temsil etmesi, düşünsel olanın yer kaplayıcı göstermesidir. Dolayısıyla idea, düşünsel olanın yer kaplayıcı ifade etmesidir. İdea tek gerçekliğin kavramıdır. Bilgi de ideayla gerçekliğin, yer kaplayıcı ve düşünen olduğunun bilinmesidir. Görüldüğü üzere insan zihninin ideayla gerçekliği bütünlük içerisinde bilmesi ancak zihin ve beden paralelizm kabulü içerisinde gerçekleşir. Bu nedenle zihin, bilmeye, nesnesinden gelen etki üzerine düşünerek başlamak zorundadır. Zihin, beden etkilenme nedenini bilmek için etkilenim ideasına yoğunlaşır. Zihin bu yoğunlaşmayla cismin var olduğunu imgeler. Cismin imgesi Spinoza'ya göre hayalidir. İmgenin hayal olduğunu söyleme nedeni, imgelemenin cismi varmış gibi düşünmesidir. İmgelem, cismin var olduğu konusunda zihnin yanıltılmasıdır. Zihin bu nedenle imgeleme yanlış bilir. Doğruyu ancak ideayla bilir. Spinoza bunu söylemekle zihnin doğru ve yanlış bilmesinin gerçek olan ve hayal olanın ayrımını bilmek olduğunu gösterir. Zihin paralelizmden dolayı bedeniyle karşılıklı ilişki içerisinde bilmek zorunda olduğu için imgelemesinden kaynaklanan yanıltılmadan kaçamaz. Ama insan zihni yanıltılmasının nedenini bildiğinde doğru ve yanlış bilmeyi birbirinden ayırır. Zihni bu ayırma sayesinde hangi düşünme yöntemiyle doğruyu, hangisiyle yanlış bileceğini bilir. Paralelizmin neden olduğu yanlış bilme durumundan ancak bu ayırmayla çıkar. Spinoza felsefesinde insan zihninin neden olduğu yanlış bilmeye karşılaşması, paralelizmin bilgi felsefesinde ortaya çıkardığı bir güçluktur. Güçlüğün aşılması ancak zihnin zorunlu paralelizm içerisinde doğru için nasıl düşünmesi gerektiğinin bilinmesindedir. Bu yazının amacı insan zihninin paralelizm içerisinde doğru bilgiye ulaşma koşullarının ne olduğunu açıklamaktır.

PARALELİZMİN KAVRAMSAL ARKA PLANI

Spinoza felsefesinde paralelizm kavramı öz ve sıfat kavramları kullanılmadan açıklanamaz. Paralelizm üzerinde bu iki kavramın etkili olma nedeni öz ve sıfatın Tanrı'ya ait olduğu kabulüdür. Spinoza Tanrı'nın varlığının, özündeki düşünme ve yer kaplama sıfatıyla ifade edildiğini söyler. Öz böylelikle sıfatın belirlenimlerinin Tanrı'nın varlığı ve tavrı olan var olanda ortaya çıkma nedeni olur. Ayrıca öz, paralelizmin, varlık ve var olan açıklamasında farklı biçimde görülmesini de sağlar. Tanrı'nın özünde zorunlu yasasından dolayı düşünme ve yer kaplama sıfatı karşı karşıya durmayı ifade eder. Bu durumunun nedeniyse Spinoza'nın özü olanak (potentia) olarak kabul etmesidir (Spinoza, 2011:E1,Ö.11, Kanıtama). Tanrı'nın özündeki karşılıklı olarak durma olanağı varlıkta sıfat aracılığıyla etkin bir karşılıklı ilişki haline gelir. Varlık Spinoza'ya göre etkin etkilenim olduğu için sahip olduğu paralelizm de etkindir. Ancak varlıktan var oluşa geçildiğinde etkin paralelizm edilgin hale gelir. Zihin ve beden Tanrı'nın varlığının sıfatları aracılığıyla var olan tavrıdır (Spinoza, 2011:E1,Ö.23, Kanıtama). Tavrın var oluşu edilgen etkilenim olduğu için zihin ve bedeninin içinde bulunduğu paralelizm de edilgen olur.

Bu nokta var oluşun sahip olduğu paralelizmin öz ve varlıktakinden farkını ortaya koyar. Aslında Spinoza bu farkla sıfat paralelizminin sadece Tanrı'nın varlığına, tavrı paralelizminin ise insana ait olduğunu göstermek ister. Bu gösterme paralelizmin sıfat kavramıyla ilişkisinin varlık, tavrı kavramıyla ilişkisinin ise bilgi açıklamasındaki yerini görmek açısından önemlidir. Tavrın sahip olduğu paralelizm sıfat kavramı olmadan söz konusu değildir ancak insan zihninin bilmeye başlaması için gereken etkilenimin ortaya çıkması için de önemlidir.

Spinoza felsefesinde sıfat ve tavrın sahip olduğu paralelizmin farklı olma nedeni zorunlu nedensel yasadır. Tanrı'nın özünün yasası olan zorunlu nedensellik, varlık ve tarzın sadece var olmasını değil var olma ve eylem biçimini belirler. Zorunlu neden olan öz söz konusu iki sıfat ve iki tavrı arasındaki ilişki biçimini nedensel değil paralel olmaya belirler. Tanrı'nın varlığındaki düşünme ve yer kaplama sıfatının sahip olduğu ilişki biçiminin zihin ve beden tavrı arasındaki ilişki biçimiyle aynı olma nedenidir. Özden dolayı varlıkta birbirlerine karışmadan bir arada paralel olan iki sıfatından zihin ve beden tavrı birbirlerine karışmadan aynı anda nedensel değil paralel olarak çıkar. Düşünme sıfatı Tanrı'nın düşünen, yer kaplama sıfatı da yer kaplayan varlığına aittir. Zihin ve beden tarzı da kendi sıfatında var olduğu için aralarındaki ilişki nedensel değil paraleldir. Bu nedenle iki sıfat dolayısıyla iki tarzın farklı doğada olmaları birbirlerinin nedeni ya da sonucu olmalarının engelidir. Tanrı'nın düşünen varlığı yer kaplamasının yer kaplaması da düşünmesinin nedeni ya da sonucu olmadığı için zihin ve beden arasında da böyle bir nedensel ilişki söz konusu edilmez (Goodman, 2009: 592). Oysa zorunlu nedensellik Spinoza felsefesinin temel kavramlarından birisidir. Öz, varlık ve var olan ilişkisi zorunlu neden sonuç ilişkisi olmadan açıklanamaz. Öz zorunlu olarak varlığın nedeni, varlık ise özün sonucudur (Spinoza, 2011, E1, Ö.11, Kanıtlama). Aynı neden sonuç ilişkisi varlık ve var oluş arasında da geçerlidir. Ancak varlıktan var oluşun ortaya çıkmasının aracı olan sıfat ile var olanlar arasında aynı neden sonuç ilişkisi kurulmaz. Bunun Spinoza felsefesi açısından önemi iki sıfat dolayısıyla iki tavrı arasında neden sonuç ilişkisinin kabul edilmemesindedir. Buna karşılık özün yasası, sıfat ve tarzlara özgü zorunlu ilişki biçimi olarak nedensellik yerine zorunlu paralelizmin kabul edilmesine neden olur. Paralelizmin zorunlu olduğu kabulü, düşünme ve yer kaplama sıfatının, aralarında nedensellik ilişkisi kurulmadan bir arada olmalarını açıkladığı için önemlidir.

Paralelizm böylelikle iki sıfatın Tanrı'nın özünden başlayarak birbirlerini neden-sonuç ilişkisi bakımından etkileyerek belirledikleri ve dönüştürdükleri kabulünün ortaya çıkmasını engeller. Bunu sağlamak için de farklı sıfatların nedensel ve kavramsal olarak birbirinden ayrı doğaya sahip olarak kabul edildiğini görürüz (Melamed, 2013:638). Paralelizm kabulü böylelikle sıfatların farklılığının bir araya geldiklerinde de korunmasının olanağı olarak görünür. Spinoza bu düşüncesini Tanrı'nın varlığının özünde düşünme ve yer kaplama sıfatının birbirleriyle etkin değil olarak karşı karşıya durdukları kabulüne dayandırır. İki sıfat ancak olarak karşı karşıya durduğunda farklı doğaları korunarak bir arada olur. Ayrıca bu dayanak iki sıfatın varlıkta olarak değil etkin olarak bir arada iken de birbirlerinin nedeni ya da sonucu olarak değil aynı anda karşılıklı olarak çalıştıkları kabulünü de açıklar.

Bu durumun sonucu olarak zihin ve beden bir aradayken biri diğ erinin neden ya da sonucu olmadan aralarında etkilenim ilişkisinin varlığından söz edilir. Paralelizm kabulü böylelikle zihin ve beden tarzının bir aradayken farklılıklarının korunmasını sağlamakla aralarındaki etkilenim ilişkisinin belirleyen ve belirlenen neden-sonuç ilişkisi olarak kabul edilmesinin engeli olur. İnsanın zihin ve bedeninin neden-sonuç ilişkisi içerisinde olmadığı kabulü, aralarında zamansal öncelik olup olmadığı tartışmasının ortaya çıkmasını da engeller. Spinoza felsefesinde paralelizmin iş areti olan zamansal öncelik olmadığı nın söy lenmesi iç kin neden kabulüyle olanaklıdır (Deleuze, 2005:111). Varlığın iç kin nedeni özüdür. Öz varlığı neden olarak kapsar varlık da özü sonucu olarak iç erir. Öz bu sayede iç kin neden olarak varlığın zamansal değı l mantıksal önceli olarak görü lür. Ayrıca özün yasası olan nedensellik zorunlu ve belirlenimci karakteriyle de zamansal öncelik kabulünün baş tan engeli olarak görü lür. Tanrı'nın varlığı özünün yasasına tabii oldu ğ u için var oluş un zamansal önceli olmaz. Öz ve varlık bu nedenle bir ve aynıdır. Sıfatlar da tek varlığın özünün sadece farklı nitelikleri olarak bir ve aynıdırlar. İç kin öz kabulü sayesinde düşünme ve yer kaplama tek varlığı niteleyen sadece farklı iki sıfat olarak düşünülür.

Sonuç olarak öz ve sıfat kavramının içerik ve ilişkisinin, Spinoza felsefesinde, farklı olanın, bir ve aynı oldu ğ unun kabul edilmesine engel oluşturmadığı nı göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca düşünme sıfatının yer kaplamadan öncelikli değı l sadece karş ılığı oldu ğ u kabulü için de önemlidir. Birbirlerinin nedensel ya da zamansal olarak önceli değı l sadece karş ılığı olarak kabul edilmek, düşünme ve yer kaplama konularının düzenlerinin de aynı oldu ğ unun söy lenmesine neden olur. Böylelikle sadece paralelizm kabulü sayesinde iki sıfat ve tarz arasındaki hem varlık hem de bilgi açısından birbirleriyle dengeli olan bir ilişkiyi ortaya koydu ğ u söy lenir. Paralelizme dengeli ilişki anlamını kazandıran sıfatların eş it olarak kabul edilmesidir (Deleuze, 2005:110). Zaten Spinoza felsefesinde paralelizm varlıksal dengeyi ifade etmekle bilgisel dengeyi de gösterir. Varlık felsefesindeki paralelizmin bilgi felsefesi içinde geçerliğı oldu ğ u bu dengeye dayanarak söy lenir. Ancak bu kabul varlık paralelizminin bilme paralelizminin nedeni olduğunu söylemek değı ldır. Varlığın düzeniyle bilmenin düzeninin bir ve aynı olduğunu söylemektir. Spinoza'nın ifadesiyle ideaların düzeniyle şeylerin düzeninin bir ve aynı olmasıdır (Spinoza, 2011:E2,Ö.7). Bir ve aynılık yer kaplama ve düşünme sıfatıyla iki farklı yoldan bir ve aynı düzeni ifade eder. Bir ve aynı düzen, iki farklı sıfattan kaynaklanan konular için de aynı nedensel bağlantının geçerli olmasıdır (Kashap, 1977:60). Bunun nedeniyse nedensel bağlantının zorunlu ve belirlenimci yapısıdır. Aynı nedensel bağlantı içerisinde Tanrı'nın düşünme ve yer kaplamasıyla, insanın zihin ve bedeninin paralel ilişki içerisinde bir ve aynı oldu ğ u söy lenir. Tanrı'nın düşünen ve yer kaplayan varlığının ilişkisi aynı zamanda Tanrı ideası ile yer kaplamasının paralel olmasıdır (Friedman, 1978:81). Tanrı ideası ve yer kaplaması paralel oldu ğ u için tekil idea ve cisim de karş ılıklıdır. İdea cisim karş ılıklılığ ının söz konusu edilmesiyle de ideanın cismi temsil ettiğı i konusu baş lar.

PARALELİZM, TEMSİL, İDEA

Spinoza felsefesinde Tanrı'nın varlığının özüne dayana paralelizm, bilginin varlığı ifade etmesinin yanı sıra ideanın cismi temsil ettiği kabulünün olanağı olarak görünür. Bu da paralelizmin bilgi felsefesindeki etkisidir. Paralelizmin etkisi bilgide ilk olarak zihin ve beden ilişkisinin nasıl olması gerektiğini belirler. Aralarındaki ilişkinin tarzından dolayı da zihnin bilmesi bedenle karşılıklılık içerisindedir. Paralelizm ikinci olarak ise idea ve cisim ilişkisinin nasıl olması gerektiğini belirler. Zaten Spinoza'nın ideanın cismi temsil ettiği kabulü bu belirlemenin sonucudur. Temsil etme ideanın karşılığını olan cismi göstermesidir (Melamed, 2013:642). Temsilin bu içeriği de Spinoza'nın bilgi felsefesinde kullanılma nedeni ve idea kavramıyla ilişkisini de açıklar. Cismin ideanın nesnesi, ideanın ise cismin temsili olduğu kabulü, aralarındaki ilişkinin yanı sıra aralarındaki farklı oldukları yeri de gösterir. İdeanın nesnesi ve temsil ettiği aynı yerden kaynaklanmasına rağmen farklı anlama sahiptir. İdeanın nesnesi olan cisim objektif gerçekliği, ideanın temsiliyse formal gerçekliği ifade eder (Radner, 1971:346). Temsil kavramının ideayı, cismin düşünsel karşılığı olarak kabul etmeye yaradığı açıktır. İdeanın özelliğinin Spinoza felsefesinde bu nedenle karşılığını temsil etmek olduğu görülür. Temsili anlamak için doğrudan insanın zihin ve bedeninin birleşme biçimine bakmak gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca buraya bakmak bu birleşme biçiminin bilgide zihnin nesnesini belirlediğini görmek için de gereklidir. Spinoza bu nedenle insanın zihin ve bedenden birleşmiş olduğunu söylemenin tek başına önemli olmadığını düşünür. Önemli olan zihin ve beden arasındaki birlikten ne anlaşılması gerektiğidir. İnsanın birleşik ontolojik durumundan anlamamız gereken zihninin nesnesinin beden olduğudur (Spinoza, 2011:E2,Ö.13.önerme sonucu). Aralarındaki karşılıklı ilişkiden dolayı zihnin nesnesinin birleştiği bedenden başka bir şey olamayacağıdır. Zihin ve beden paralelizminden dolayı da zihin kavramı olan ideanın cismin paraleli olduğu söylenir. Bedende ne kadar etkilenim varsa zihinde de paraleli olan o kadar idea vardır.

Spinoza'nın bilgi felsefesinde paralelizmin, ideanın temsil olarak kabul edilmesinde de etkili olduğu açıktır. İdea temsil olarak kabul edilmekle cisimsel olanı etkileyen, dönüştüren değil sadece karşılığı olan kavram olarak ele alınır. İdea bu haliyle cismin nesnel karşılığıdır. Spinoza bu nedenle ideanın cismin nesnel varlığı olduğunu söyler. İdea nesnel varlık olarak da cismi birebir temsil edendir. Nesnellik kabulü ideanın nedeninin Tanrı olduğunu açıklar (Kashap, 1977:58). İdeanın nedeni Tanrı'nın yer kaplayan değil düşünen varlığıdır. Tanrı'nın düşünmesi aynı zamanda sıfatı olduğu için, varlığında düşünmesinin bütün biçimlerinin ideası vardır. Tanrı'nın düşünme kudretinde olan her şey zorunlu olarak var olduğu için kendi ideası da zorunlu olarak vardır. Tanrı'da olan ideaların hepsi birebir olduğu için insandaki idealar da birebirdir. Birebir ideanın Tanrı ideasıyla bu ilişkisi doğruluğun biçimini ortaya koyar. Doğruluğun biçimi olan Tanrı ideası insanın zihni ve kavramlarını da içine alan tekil ideaların tam ve doğru biçimidir. Tanrı ideası bu nedenle etkin neden olarak hem zihin hem de kavram olarak kullanılan tekil ideanın nedenidir. Spinoza'nın ideanın resim değil düşüncenin kavramı olduğunu söyleme nedeni budur (Spinoza, 2011:E2,T.3).

Buradaki düşünce, etkin düşünme olan Tanrı'nın sonsuz aklıdır. Sonsuz aklın etkin düşünme olarak kabul edilmesinden dolayı Tanrı ideası Tanrı'nın düşünen varlığındadır. Spinoza bu düşüncesiyle etkin düşünme olan sonsuz aklın etkinliğinin kendi içerisinde olduğunu söylemek ister. Tanrı'nın sonsuz aklı düşünmenin konusu olan idea üzerinde etkindir. Tanrı'nın sonsuz aklının yer kaplayan varlığı üzerinde böyle bir etkisi yoktur. Tanrı'nın etkin düşünen varlığının içerisinde yer kaplamasıyla ilgili konular dahil değildir. Tanrı'nın düşünme varlığındaki ideası insanın zihin ve kavramı olan ideanın, yer kaplayan varlığı da cisimlerin paralel bir şekilde nedenidir.

Bu nedenle Spinoza düşünme biçimi ve kavramı olan Tanrı ideasını, Tanrı'nın yer kaplamasının düşünsel karşılığı olarak kabul eder. Tanrı ideası sonsuz düşünme gücü olarak yer kaplamasının karşılığıdır. Sonsuz aklın idealarının konusunun doğa olarak kabul edilme nedeni budur (Spinoza, 2014:196). Tekil idea olan insan zihninin bedeniyle karşılık ilişki içerisinde düşündüğü savı da aynı nedene dayanır. İnsan zihni var oluşu gereği bedeniyle paralel olarak bir arada olduğu için konusu cisimdir. Zihnin kavram olarak bildiği idea ise cismi temsil eder. Gördüğümüz gibi Spinoza felsefesinde ikili kullanımı ideanın, paralelizm ve temsil etme ile ilişkisinin farklı olmasına neden olur. İdea zihin olarak kabul edildiğinde paralellik, kavram olarak kabul edildiğinde ise temsil söz konusudur. Zihnin idea üzerine doğrudan değil beden dolayısıyla düşünmesi söz konusu olduğu için bilmesi de temsil değil paraleli olan nesnesi üzerine düşünmekle başlar. Zihnin etkilenmesi demek olan dolaylı düşünmesinin bir nedeni içinde bulunduğu paralel ilişkidir. Diğer nedeniyse zihnin tavrı olarak kabul edilmesidir. Tavrı, var olmaya kendi dışındaki varlık tarafından belirlenir. Bu şekilde belirlenmek edilgen etkilenim olmaktır. Tavrın kendi özü ve gücü olmadığı için var oluşu gibi hareketinin nedeni de dışından gelen etkiye bağlıdır. Sadece zihin değil beden de tavrı olduğu için sürekli etkilenendir. Beden diğer beden ve cisimlerin zihin ise beden etkilenimine maruzdur. Ancak birbirlerini değiştirip dönüştürecek etkileri yoktur. Zaten Spinoza felsefesinde paralel ilişki içinde olmanın sonucu olan etkinin böyle bir özelliği yoktur. Zorunlu paralelizm sadece zihnin düşünmesine karşılık gelen başka bir var olanı gerektirir. Zihin de bu nedenle karşılıklı ilişki içinde olduğu şeyin etkilenimini nesnesi olarak görür. Bu nokta, zihnin düşünmeye kendi içinden değil dışından gelen etki üzerine başlama olanağının paralelizm olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Spinoza felsefesinde bu nokta, insan düşünmesinin, bedeninin hareketinden öncelikli olduğu kabulüne engel olduğu için önemlidir. Spinoza ne ontolojik ne de epistemolojik açıdan zihin ya da bedenin etkinliğinin birbirleri karşısında öncelikli olmadığını düşünen bir filozoftur. Bu düşüncesini zihnin ihtiyaç duyduğu bedenin hareketinin eş zamanlı olduğu kabulüne dayandırır. Ancak bu kabul sayesinde karşılıklı duran zihin ve bedenin aynı anda harekete geçtiği söylenir. Zihnin eş zamanlılık içerisinde düşünmek için dışından gelen etkiye ihtiyaç duymaya belirlenmesi, ilk ideasının bedenin etkilenim ideası olmasına neden olur. Bu idea, insanın, zihni, bedeni ve cismi bilmesini sağladığı için önemlidir (Radner, 1971:339). Aynı zamanda zihnin, bedenle eş zamanlı olarak bilmesini sağladığı için insanın, yanlış bilmesine de neden olur.

İnsan, bu nedenle Spinoza'nın bilgi felsefesinde, zihninin bedeniyle paralel ilişkisinden dolayı yanlış düşmeden ideayı nasıl bileceği sorunuyla karşı karşıya kalır. Sorunun çözümü bedeniyle paralel olarak bir arada olan zihnin, nasıl düşünmesi gerektiğini bilmesinde yatar. Zihin ancak doğru düşündüğü zaman bedeninin etkilemesine rağmen ideayı bilir. Doğru düşünme ideayı bilmektir. Bunun nedeni ise ideanın cismi temsil etmesidir. Bu bağlamda önemli olan insanın, cismin karşılığını temsil eden ideayı bilmesidir (Deleuze,2013:140). Temsil, var olanın temsidir. Dolayısıyla temsil, paralelizm içerisinde ideanın var olanın, gerçek olduğunun bilgisi olarak kabul edilmesine neden olur. Spinoza'nın ideayı temsil olarak kabul etmesinin bilgi felsefesinde paralelizmden kaynaklanan sorunun çözümü için oynadığı rol önemlidir. Temsili bilmek, temsil edilenin var olduğunu bilmektir. Temsil, var olanın gerçekliğini bilgisiyle doğrularak onaylar. Bilginin doğruluğunun onayının idea kavramının varlığına bağlı olduğu açıkça görülür. Onay bu nedenle ideanın eylemidir. İdeanın eylemi cismi temsil ederek göstermesidir (Parkinson, 1977:38).

Görüldüğü gibi Spinoza felsefesinde zihin, doğru bilgiyi paralelizme borçludur. Paralelizm, ideaya, temsil ettiği cisim ile arasındaki karşılıklı ilişkiyi sağlamakla bilgide neden olduğu sorunun çözümünü de ortaya koyar. Spinoza burada paralelizmin neden olduğu sorunun yine paralelizm içerisinde çözüldüğünü gösterir. Paralelizm, zihin ve bedenin ilişkisini zamansal olarak dengede tutmakla zihnin ideayı bilmesini sağlar. Bu durum bilginin konusunun idea olma nedenini bir kez daha açıklar. İdea, var olan ve bu nedenle de doğru olan olarak kabul edildiği için bilginin konusudur. Aynı zamanda zorunlu paralelizm içerisinde belirlendiği halde zihnin düşünme ve bilmeye cisimden değil etkilenim ideasından başladığının söylenme nedeni de budur. Bu nedenle de bilginin konusu, paralelizm kabulüne rağmen cisim değil idea olarak kabul edilir. Spinoza tarafından zihnin bedeninin etkilenimi olduğunun altına çizilme nedeni de budur. Nesnesinin ısrarla belirtilmesi zihnin, cismi beden olmadan doğrudan bilmesinin olanaksızlığını gösterir. İnsan düşünmesinin nesnesinin idea olduğu ancak zihnin beden ile paralel ilişki içerisinde olduğu kabulüne dayanarak söylenir. Ancak Spinoza felsefesinde idea ve doğru bilme ilişkisinden yola çıkarak, yanlış bilmenin nedeninin cisim olduğunu düşünmemek gerekir. Zihin, cisim ya da bedenin hareketinden dolayı yanılmaz. Spinoza'ya göre yanlış bilmenin nedeni imgelemdir. Spinoza felsefesinde ideanın doğru bilme ile ilişkisi ideanın onaylama ya da reddetme eylemi olduğu kabulüyle belirlenir. İdea doğru ya da yanlış bir önerme değil cismin varlığını doğru ya da reddedendir (Parkinson, 1977:38). İnsan ideanın doğrulaması sayesinde tam ve birebir bilgiyi elde eder.

Spinoza felsefesinde tam ve birebir bilgi, idea ile cismin uygunluğunda değil ideanın, nesnesi olan Tanrı ideasına uygunluğunda aranır (Friedman, 1978:86). İdeanın cismi doğrularak varlığını olumlaması tam ve birebir bilgiyi vermez ama cismin var olduğunu gösterir. İdeanın bu olumlaması, cismin varlığının imge değil gerçek olduğunu ortaya koyar. Burada ideanın doğrulama eyleminin önemini görürüz. İdea, cismin var olduğunu onaylamakla gerçek ve hayal olanın ayrıldığı yeri de gösterir. İmgeyle ideanın birbirinden ayrılma gerekliliği Spinoza'nın bilginin konusunun idea olduğunun bir kez daha altına çizmesidir. Ayrıca Spinoza felsefesinde ideanın temsil olarak kullanılmasının önemi bu noktada bir kez daha açığa çıkar.

Aslında söz konusu olan doğrulama için, imgenin değil ideanın bilinmesinin önemidir. Bu da temsil edenin imge değil idea olduğunun ifadesidir (Parkinson, 1977:37). İmge hayali olduğu için cismin var olduğunu temsil etmez. İmge cismin var olduğunu göstermediği için doğru değil, yanlış bilmeye neden olur. İdea, bu felsefede, temsil olduğu kabulüyle kazandığı varlığı olumlama özelliğiyle bilginin doğruluğu için önemli bir noktayı ortaya koyar. Doğru bilgiye ulaşmak için geriye ideanın bilinme şeklinin açıklanması kalır. Spinoza bunun için insanın idealarının nesnesiyle uyumlu olduğundan nasıl emin olduğunu sorar? Emin olmak insanın sahip olduğu ideanın kendi nesnesine uygun olmasından dolayısıyla doğruluğun kendi kendisinin ölçütü olmasından kaynaklanır (Spinoza, 2011:E2,Ö.43,Kantlama). Bunun yolu da Spinoza felsefesinde doğruyu bilmek için zihnin nasıl düşünmesi gerektiği sorununun çözülmesinden geçer. Sorunun çözümü için de paralelizm ve bilme ilişkisini bakmak gerekir.

PARALELİZM, DOĞRU VE YANLIŞ BİLME

Spinoza felsefesinde insan bilmeye özgür irade ya da istenciyle karar vermez. İnsan bilmeye zorunlu yasa içerisinde belirlenir. Belirlenen sadece insan zihnin bilmesi değil aynı zamanda bilme biçimidir. Bu felsefede belirlenmenin önemi, insanın bilmesinde zihin ve bedeninin karşılıklı ilişki içerisinde konumlanmasındadır. Karşılıklı ilişki de zihnin düşünme gücü ile bedenin hareket gücünün eş zamanlı olarak gerçekleşmesi gerektiğine vurgu yapması önemlidir. Spinoza'nın söylediği gibi beden hareket etmediğinde zihin düşünmeye ara verir (Spinoza, 2011:E3,Ö2,Not). Ona göre birisi uyurken diğeri uyanık değildir. İkisinin de uyanık olmasının sonucunda zihnin özünü oluşturan ilk şey sadece bedenin ideasıdır. Bu nedenle insan zihninin ilk ve en önemli çabası bedenin varlığını olumlamaktır (Spinoza, 2011: E3, Ö.10, Kantlama). Zihin bu sırayla bedenin, cismin ve kendisinin varlığını olumlar. Zihin, sıralı düşünmesinin sonucunda yaptığı olumlamanın kendi çabası olduğunun farkına varır. Demek ki insanın belirlenmişlik içerisinde bilmesinin, özgür irade ya da istencinin kararı olmadan zihninin çabası olduğunu söylemek ancak zihin ve bedenin eş zamanlı karşılıklı etkinliğini ifade eden paralelizm kabulü ile olanaklıdır. Spinoza felsefesinde insanın, zihnin bilincinde olması için çaba kabulünün önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu kabulün diğer bir önemi de zihnin, çabasının bilincine, kendi ideasından değil bedenin etkilenim ideasından başlayarak ulaştığını kabulüne neden olmasıdır. Çabası sonucunda insanın bedeni ne kadar çok etkilenirse zihni de o oranda düşündür.

Spinoza'nın çaba kavramıyla insanın bilme nedenini açıkladığı anlaşılmaktadır. İnsanın bilme nedeni, zihninin özünü bilmek içindir. İnsanda, Tanrı'da olduğu gibi, zihninin bilgisi yoktur. Ancak buna rağmen insan, zihnini, Tanrı bildiği için bilmez. Zihin bu nedenle çabalamadan kendini bilemez. Aynı nedenle zihnin çabası, özünü bilmeye yöneliktir. Paralelizm içerisinde düşünmediğinde zihin bu çabayı gerçekleştiremeyeceğinden Spinoza, zihnin özünü oluşturan ilk şeyin fiili olarak var olan bedenin ideası olduğunu söyler (Spinoza, 2011: E3, Ö.10,Kantlama). Ayrıca zihnin bedenle paralel ilişkisi, çabasının, Tanrı'nın sonsuz aklında olduğu gibi kendi içerisinde gerçekleştirdiği bir bilme olmadığını gösterir.

İnsan zihni, Tanrı gibi düşünen varlığı içerisinde değil, bedeninin etkilenim ideası üzerine düşünmeye başlamak zorundadır. İnsan zihni Tanrı'nın sonsuz aklının bir parçasıdır ama insan Tanrı'yla aynı şekilde bilmez. Zihnin belirlenmiş zorunluluk içerisinde bedeniyle paralel ilişki içerisinde bilmeye başlama zorunluluğu, insan bilmesi üzerindeki dışsal nedenin etkisidir. Bilmenin başladığı nokta, ideanın bilinmesindeki dışsal neden etkisinin yanı sıra içsel nedenle ayrımını da ortaya koyar (McAlister, 2014:128). Bu ayrım insan zihninin bilme biçimi üzerinden tam-birebir ve tam-birebir olmayan idea ayrımını gösterir. Oysa Tanrı'nın sonsuz aklının bilme biçiminde böyle bir ayrım söz konusu olamaz. Sonsuz akıl aynı belirlenmiş zorunluluk içerisinde yer kaplayan varlığıyla paralel ilişki içerisinde değil düşünen varlığı içerisinde kalarak bilir.

Spinoza felsefesinde gördüğümüz gibi bedeniyle paralellik içerisinde düşünme, insan zihnine özgü bir durumdur. Bunun nedeni daha önce de söylediğimiz gibi insan zihninin edilgin etkilenim olarak kabul edilmesidir. İnsanın bilme tarzını belirleyen, zihnin edilgen doğasıdır. Zihin zorunlu olarak nesnesi olan bedeninin etkilenim ideasını bilmeye yönelir. Zihin bu yönelmeyle bedeninin etkilenme nedenini bilmek ister. Aslında yöneldiği, bedenini etkileyen cismi bilmektir. Zaten zihin etkilenim ideasının yardımı olmadan bedeni etkileyen bir cismin var olduğunu bilemez. Zihin cismi etkilenim ideasıyla bileceği için yönelmesi sadece cismin var olduğunu imgelemesidir. İmge, bedenin cisimden etkilenmesinin sonucunda ortaya çıktığı için özü cismin hareketinden ibarettir. Zihin bedene yöneldiği sürece cismin hareketinden etkilenmesi kaçınılmaz olduğu için imgelemesi de kaçınılmazdır. Spinoza'ya göre kaçınılmazlığın nedeni, imgelemin, zihnin izlerini takip etmesidir. İmgelem izi takip etmediğinde cisimle ilgili hiçbir şey anlayamaz (Spinoza, 2014:125). Spinoza'nın bu söylediği iki açıdan önemlidir. Birincisi, imgenin ideaya dayanmasıdır. Zihnin bilmeye bedenle başlamasının sonucu olan imge ideaya dayanır. İdeaya dayandığı kabulü, imgenin de bir bilinçlilik durumu olduğunu gösterdiği için önemlidir. İkincisi de imgenin de bedene dayanmasıdır. İnsan imge ile de bedeninin etkilendiğinin farkındalığına sahip olur. Spinoza bu nedenle hayal olan imgenin de bilinçli olduğunu düşünür (LeBuffe,2010:545). İnsan, imgeleme de beden ve zihninin etkilendiğinin, farkına varır. Ancak bu farkındalık, imgenin, idea değil hayal olduğunun bilinci değildir. Bu nedenle farkındalığı olsa da zihnin, cismin var olduğunu temsil eden ideası yerine imgesiyle iş görmesi tam değil, eksik bilmedir.

Spinoza'ya göre zihin imgeyle iş gördüğü sürece tam ve doğru bilmenin nedeni olan tam ve birebir ideaya ulaşamaz. Birebir idea, zihnin eksik değil tam ve doğru bilme nedenidir. Birebir olmayan idea ise eksik ve yanlış bilmenin nedenidir. Tam ve birebir idea, bir şeyin hem parçası hem de bütününde eşit olarak ortak bulunur. Tam tersi şekilde idea, bir şeyin parçasının ya da herhangi kısmının ideası ise tam ve birebir değildir. Gördüğümüz gibi Spinoza hem tam ve doğru bilmeyi hem de yanlış ve eksik bilmeyi, idea kavramı üzerine kurar. Bildiğimiz üzere ideanın eksik ya da var olmaması, Tanrı'dan dolayı söz konusu olamayacağı için yanlış bilme, ideanın kendisinden kaynaklanmaz. Buradan da ideada ona yanlış diyebileceğimiz bir şey olmadığını anlarız. Zaten birebir ve birebir olmayan idea ayrımı, yanlışın, ideanın varlığı ya da yokluğuyla değil bilinmesiyle ilgili olduğunu açıkça ortaya koyar.

Spinoza bu nedenle yanlışın nedenin imgelem olduğunu söyler. Bu nedenle birebir olmayan ideaların hepsinin imgelemden geldiği açıktır (Le Buffe, 2010:548). Birebir ideanın nedeni aslında insan zihninin imgeyle ideayı karıştırmasıdır. İnsan bu karıştırmadan dolayı cismin imgesi olmadığıda ideasının eksik olduğunu düşünür. İmgelem, insana eksik olan ideayı imge ile tamamladığını düşündürür. Aynı zamanda insan, tamamladığının da imge değil idea olduğunu sanır. Oysa idea, eksik olamaz ve tamamlanamaz.

Spinoza yanlışın nedenin idea kavramı değil insanın imgelemi olduğunu kabul etmekle yanlışın, Tanrıyla değil, insanla ilgisini ortaya koyar. Spinoza yanlışın insan zihniyle bağlantısını tam ve birebir olmayan idea ile açıklar. Açıklamasında birebir olmayan ideanın, tekil zihinden kaynaklı olduğunu söyler (Spinoza, 2011:E2,Ö36,Kanıtlama). Zaten insan tekil zihne sahip olduğu için imgeler. Tekil zihin bir şeyin parçası ve bütünüde eşit olarak ortak bulunan tam ve birebir ideayı imgelem ile bilemez. Öncelikle bunun nedeni imgelem bilgisinin beden etkilenim ile sınırlı olduğunun düşünülmesidir. Zihnin imgelerken beden etkilenimi ile sınırlanması, parça ve bütünde ortak olan ideayı bilmeme nedenidir. Beden ne kadar çok etkilenirse zihin o kadar çok algılayarak cisimlerde ortak olan ideayı bilir. Ama Spinoza bu durumda da bedendeki çok fazla etkilenimin zihnin, hayal gücünü aştığını söyler. Bu da zihnin etkilenimlerin ayırma varmadan bulanık bir şekilde hayal etmesine neden olur. Spinoza'ya göre zihin sadece imgelediği için yanılmaz. Yanılmasının asıl nedeni hayal ettiği cismin aslında var olmadığını bilememesidir. Aksine insan, cismin imgesinin var olmadığını bilse yanılma ortadan kalkar. İmgelemin yanılmasının nedeni, zihnin kendi işleyişinden kaynaklanmaz. Zihnin, paralelizm içerisinde düşünmesinin sonucudur. Spinoza zihnin, hayal etme gücü kendi doğasına bağlı olsaydı yani bu güç özgür olsaydı imgelemin yanlış düşmeyeceğini söyler. Hatta imgelemin gücü özgür olsaydı zihnin, üstünlüğü olarak kabul edileceğini söyler (Spinoza, 2011:E2,Ö.17,Önerme Sonucu,Not).

Sonuç olarak Spinoza felsefesinde imgelem, zihnin bedenle sınırlı şekilde bilmesini temsil etmekle yanlışın nedeni olarak kabul görür. İmgelem bilgisi de cismin var olduğunu sanmaktan gelen tam ve birebir olmayan, eksik bilgi olarak adlandırılır. Spinoza imgelem bilgisine sanı ya da birinci tür bilgi adını verir. Birinci tür bilginin sanı olarak adlandırılma nedeni, hataya açık olması ve tahmine dayanmasıdır (Spinoza, 2015:77). İnsanın, birinci tür bilgiyle doğru ve yanlış birbirinden ayırmayı bilememesinin nedeni bu özelliğidir. Doğru ile yanlış birbirinden ayırmak için sanı bilgisine değil, doğru bilgiye sahip olmak gerekir. O halde doğru bilmenin yolu, doğru bilgiye sahip olmaktır. Yanlış bilgi de sahip olunan doğru bilginin tam bilinemesidir. Bu noktanın anlaşılmasında Spinoza'nın, açık-seçik bilgi, kabulü önemlidir. Açık-seçik bilgi, doğru ve yanlış ayırımının, doğru bilme ile yanlış bilmenin birbirinden ayrılması gerektiğinin örneğini oluşturur. Ayrıca açık-seçik bilgi örneği, yanlışın bilme sürecinde ortaya çıktığını göstermeyi de kolaylaştırır. Spinoza, açık-seçik bilginin, doğruluğu ve yanlışlığı aynı anda gösterdiğini söyler (Spinoza, 2015:112). Doğruluk, doğru ve yanlışın birbirinden ayırımının farkındalığıdır. Farkındalık, doğruluk üzerinden doğrunun tam, yanlışın ise eksik bilmenin sonucu olduğunu ortaya koyar. Bu ayırımın, doğruluk üzerinden yapılmasının nedeni ise doğruluk ve idea kavramı arasındaki ilişkidir. Doğru ve yanlış bilgi ayırımının koşulu olan doğruluğun farkındalığı, ideaya sahip olmanın sonucudur. Tam bilmenin sonucu olan doğruluk, birebir ideaya sahip olduğunu

bilmektir. Doğruyu bilmenin örneği olan açık-seçik bilgi, insanın birebir ideaya sahip olduğunu bilmesidir.

İnsan birebir ideaya sahip olduğunun bilgisini sadece ikinci ve üçüncü tür bilgi ile bilir. İkinci tür bilgi akıl, üçüncü tür bilgiye sezgiyle elde edilir. Akıl ve sezgi, tam ve birebir ideayı meydana getirmez ama dışarıdan etkiyle değil içsel bağlantıyla bilinmesini sağlar (McAllister, 2014:128). Dışsal ve içsel bağlantı ayrımı, gördüğümüz gibi tam ve birebir ideanın bilinme biçiminin nedenidir. Aralarındaki fark, akıl bilgisinin şeylerin birebir ideasından, sezgisel bilginin ise şeylerin özünün, birebir ideasından gelmesidir (Carr, 1978:246). İnsanın, akıl ve sezgiyle doğru bilgiye sahip olduğunu bilme nedeni, aralarındaki farka rağmen birebir ideanın bilgisi olmalarıdır. Tam ve birebir bilgi, parçada ve bütünde ortak olan özün bilgisi olduğu için doğru bilgidir (Spinoza,2011:E2,Ö.46,Kanıtlama). Akıl ortak olanı bilir ama parçanın (tekilin) özünü bilemez. İnsan tekilin özünü ancak sezgiyle bilir. Bu nedenle insan, parça ve bütünde ortak olanı akıl değil sezgiyle bilir. Tekilin özünü bilmek, sıfatını yani Tanrı'nın sınırsız özünü bilmeyi gerektirir. Tekil bir şey başka bir tekil tarafından belirlense de arkasında Tanrı'nın özü ve zorunlu yasası vardır. İşte Spinoza felsefesinde, parça ve bütünde ortak olan özün bilgisi budur. Özün bilgisi, Tanrı'ya ait olduğu için de birebir ve mükemmeldir. Doğru bilgi aynı nedenle mükemmel bilgidir. İmgelem, hiçbir zaman insanın doğru bilgiye sahip olduğunu bilmesini sağlamadığı için Spinoza'ya göre zihnin çabası üçüncü tür bilgi ile anlamak olmalıdır. Daha önce sözünü ettiğimiz zihnin kendini bilmesi, üçüncü tür bilgiyle gerçekleşir. Zihin, çabası olan özünü bu bilgiyle bilir. Zihnin kendisinin bilincinde olması Tanrı'nın sonsuz aklının parçası olduğunun bilincinde olmasıdır. Zihnin bu bilinci, tekil zihin olduğunun bilgisi olduğu için aynı zamanda ezeli ve ebedi olduğunun bilgisidir. Zihin ezeli ve ebedi olduğunu bilmeden doğruyu bilemez. Akıl ve sezgi bu nedenle tam ve birebir ideanın ölümsüzlük formunda kavranış biçimidir (McAllister, 2014:128).

Spinoza bu nedenle zihnin doğru bilgisinin sonsuzluğun ufku altında bilmek olduğunu söyler. Doğruyu bilmek zamanla ilişkili değildir. Ama imgelem, bilgiyi zamanla ilişkilendirir. Bunun sonucu olarak da birinci tür bilgi şimdiki zamanın bilgisi olarak kabul edilir. İnsan, birinci tür bilgiyle şimdiki zamanda, üçüncü tür bilgiyle ise sonsuzluk içerisinde bilir (Spinoza, 2011:E5,Ö.32,Önerme Sonucu). Sonuç olarak zihnin doğru bilme biçimi, sonsuz ve mükemmel olandır. İnsanın, doğru ve yanlış bilmeyi ayırabilmesi, zihnin kendisinin sonsuz ve mükemmel bilme biçimi olduğunu bilmesidir. Ancak insanın, zihninin bedeniyle paralel ilişki içinde olma zorunluluğundan dolayı bu bilmeyi nasıl gerçekleştireceğini bilmesi önemlidir. İnsan, zihninin, bedeniyle birlikte bilmesinin sonucu olan birinci tür bilgiyle bunu gerçekleştiremeyeceğini bilmelidir. İmgelem, zihin ve bedenin birlikte çalışmasının sonucu olarak zihnin dışından gelen etkiye maruz olduğu için insana doğru bilme biçimini vermez (Le Buffe,2010:548). Zihnin bu noktada doğruyu bilememe nedeni bu etkiye maruz bir şekilde düşünmesidir. İnsanın doğru bilmesi için zihin etkinliğinin sadece kendisinden gelmesi gerekir. Bunun yolu da üçüncü tür bilginin bilinmesinden geçer. Zihin bedenine etkilenimine rağmen üçüncü tür bilgiyle bilmeye çabaladığında doğruyu bilme biçimini bilir. Aynı zamanda bu çaba ve bilgi sayesinde doğru bilme biçiminin engelinin yanlış bilmek olduğunu da bilir. Spinoza felsefesinde insan, içinde bulunduğu

zorunlu yasa ve işleyişin sonucu olan zihin- beden paralelizmine rağmen doğru bilme yönteminin ne olduğunu bilmelidir.

SONUÇ

Spinoza felsefesinde paralelizm varlık ve bilgi felsefesinde Tanrı'nın düşünme ve yer kaplamasıyla, insanın zihin ve bedeninin konumu ve birbirleriyle ilişkilerinin karşılıklı olduğunu anlatan bir kavramdır. Önemi, Tanrı'nın varlığının özünden başlayarak varlık ve bilginin ortaya koyulma sürecini belirleyen bir ilişki biçimi olarak kabul edilmesindedir. Karşılıklı ilişki, Tanrı'nın düşünme ve yer kaplamasıyla insanın zihin ve bedeni arasındaki eş zamanlı ve dengeli ilişkiyi ifade eder. Söz konusu denge kabulü, paralelizmin varlığın yanı sıra bilgi felsefesinde de neden olduğu önemli bir sonuçtur. Paralelizmin karşılıklı ilişki olduğu kabulü, bilgide insan zihninin bedeniyle birlikte çalışmaya başlamasını gerektirir. Söz konusu sonucun bilgi felsefesi açısından önemi, insan zihninin düşünmeye başlamak için zorunlu olarak karşılığına bağlı olmasıdır. Hatta paralelizm, zorunlu olması zihnin de bu şekilde düşünmeye belirlendiğini gösterir. İnsan zihninin karşılıklılık içerisinde düşünmeye başlaması, bilgi için sadece zihin ve konularının değil bedenin de hesaba katılması gerektiğini ortaya koyar. Buna dayanarak bilginin sadece zihnin düşünmesini değil bedenin hareketini de kapsadığı söylenir. Zihin karşılığı olan bedenin hareketinden etkilenir. Spinoza bu nedenle zihnin nesnesinin, bedenin etkilenimi olduğunu söyler. Zihin, ideayı, bu etkilenim üzerine düşünmeye başlayarak bilir. Bu bilme şekli, paralelizmin bilgi felsefesinde neden olduğu diğer bir sonuçtur. Paralelizm, zihnin cismi beden dolayımıyla bilmesini sağlar. Paralelizmin zihin beden ilişkisi üzerinden idea cisim ilişkisi ve bilgiyi belirlediği açıktır. Zihin beden paralelizminin sonucu olarak idea, bedenin dolayısıyla da cismin temsili olarak kabul edilir. Temsil eden idea, bedeni dolayısıyla cismi düşünsel olarak ifade eden, anlatandır. Bu nedenle ideanın ifade etmesi, düşünsel olanın yer kaplayamı temsil etmesidir.

Bu kabulün Spinoza felsefesinde neden olduğu sonuç, beden ve cismin, idea ve bilginin temsilinin parçası olarak görülmesidir. İdea ve bilginin temsilinin, idea cisim paralelizmi ile başlamadığının söyleme nedeni, bu sonuç içerisinde açıkça görülür. İdeanın ve bilginin temsili, idea cisim paralel ilişkisinin bozulmamasının sonucudur. Ne cisim ne de idea, temsil etmede ve bilgide, önem ve belirleme açısından birbirlerinin önüne geçmez. Zihnin düşünmeye başlamasını sağlayan hareketin cisimden gelmesi cismi öne çıkarmaz. Zihnin temsil eden ideayı bilmesi de zihni cisimden daha önemli yapmaz. Aksine paralelizm içerisinde düşünen zihin, idea ve cismin bir ve aynı olduğunun bilgisini ortaya koyar. Varlık felsefesinde bir ve aynı olanın ayrılmadan farklılıklarını koruyarak bir arada olmalarını sağlayan paralelizm kabulü, bilgide de zihin beden ilişkisinin de bu şekilde olmasına neden olur. Ancak zihin bu şekilde düşündüğünde bilmeye her zaman bedenin etkilenim ideasıyla başlar. Zihnin paralelizmin neden olduğu bedenin etkilenimi üzerine düşünmeye başlama zorunluluğu, insanın doğru bilgiye ulaşmasını zorlaştırır. Bu nedenle paralelizm hem bu bilgiye ulaşmayı sağlayan hem de güçleştiren etken olarak karşımıza çıkar. Zihin paralelizm içerisinde bu bilgiye ancak doğru düşünme yöntemini bilerek ulaşabilir. Doğru düşünmenin yöntemi, Spinoza felsefesinde ideanın bilinmesinin (kavramını) gerektirir. Doğru bilgi, ideanın tam-birebir bilinmesidir. İnsan tam-birebir ideayı ancak akıl ve sezgiyle bilir.

Bu ikisinin dışında imgelemeyle ideayı bilemez. İnsan imgelemeyle ancak hayal olanı bilir. İmgeleme yanlış bilmenin nedenidir. Bu nedenle insan zihni, paralelizm içerisinde imge değil idea üzerine düşündüğü zaman doğru bilgiye ulaşır. Spinoza'ya göre imge, cismin var olduğunu sanmasını, idea ise var olduğu bilgisine ulaşmayı sağladığı için ikisini birbirinden ayırmak gereklidir. İnsan, doğru bilgi için imgenin idea olmadığını bilmek zorundadır. İmgeleme, insana ideanın eksik olduğunu düşündürterek idea ile imgenin birbirine karışmasına neden olur.

Spinoza'ya göre yanlış olanı, ideanın eksik olmasında değil imgelemenin neden olduğu hayal olanı bilmede aramak gerekir. Yanlışın aranacağı yer idea değil ideanın bilinme şeklidir. Bu nedenle doğru ya da yanlış, ideanın eksikliği ya yokluğu ile alakalı değildir. İdeanın eksik olduğunu söylemek var olmadığını söylemektir. Oysa Spinoza felsefesinde ideanın eksik olduğunu söylemek var olmadığını düşünmek olacağından söz konusu dahi olamaz. Spinoza bu nedenle yanlışın ideanın yokluğu değil eksik bilme olduğunu söyler. Bilgi felsefesinde yapılması gereken yanlış ve doğru bilginin ayrılması, ideanın yokluğunda değil bilme yönteminde aranmalıdır. Bu nedenle doğruluk ve yanlışlık, doğru ya da yanlış bilme biçimidir. Sonuç olarak Spinoza felsefesinde idea ile imgeyi birbirinden ayırma zorunluluğu, yanlış ve doğru bilmenin ayrıldığı yerdir. Bu da insanın doğru ve yanlış bilme biçiminin ne olduğunu bilmesini gerektirir. Spinoza'nın çözümü, bilgide zihnin çalışma biçimlerinin ayrılmasından geçer. İnsan zihni tam ve birebir bilgi için nasıl düşünmesi gerektiğini bilmelidir.

KAYNAKÇA

- Carr, S. (1978), Spinoza's Distinction between Rational and Intuitive Knowledge, The Philosophical Review, Vol.87, No:2, pp.241-252.
- Deleuze, G. (2013), Spinoza ve İfade Problemi, (çev: Ulus Baker), Norgunk yayımları.
- Deleuze, G. (2011), Spinoza Pratik Felsefe. (çev: Ulus Baker ve Alber Nahum), Norgunk yayımları.
- Friedman, J.I. (1978), An Overview of Spinoza's Ethics, Synthese, Vol.37, No:1, pp.67-106.
- Goodmann L.E. (2009), An İdea Is Not Something Mute Like A Picture On a Pad, The Review of metaphysics, Vol.62, No:3, pp. 591-631.
- Kashap, S.P. (1977), Spinoza's Use of İdea, the Southwestern journal of Philosophy, Vol.8, No.3, pp.57-70.
- LeBuffe, M. (2010), Theories about Conscious in spinoza's Ethics, The Philosophical Review, Vol.119, No:4, pp:531-563.
- McAllister, B.A. (2014), Aduquate and inadequate ideas in Spinoza, History of Philosophy Quarterly, Vol.31, No:2, pp.119-136.
- Melamed, Y. (2013), Spinoza's Metaphysics of Thought: Parallelisms and Multifaceted structure Of Ideas, Philosophy and Phenomenological Research, Vol.86, No.3, pp.636-683
- Parkinson, G.H.R. (1977). Truth Is Its Own Standard: Aspect of Spinoza's Theory Of Truth, Southeastern Journal Of Philosophy, Vol.8, No.3, pp.35-55.
- Radner, D. (1978), Spinoza's Theory of Ideas, The Philosophical Review, Vol.80, No.3, pp.338-359.
- Spinoza, B. (2011), Ethica, (çev: Çiğdem dürüşken), Kabalcı yayımları.
- Spinoza, B. (2014), Mektuplar, (çev: Emine Ayhan), Dost Yayınları.
- Spinoza, B. (2015), Kısa İnceleme, (çev: Emine Ayhan), Dost yayımları.